

קדושים: היקשים והשוואות

"איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו" הן שתי המצוות הראשונות הפותחות את פרשת קדושים. לשתי המצוות מקורות מקבילים נוספים, בראש ובראשונה בעשרת הדברות.¹ חז"ל והמפרשים טרחו לברר מה החידוש ומה הצורך בחזרה. עקרון מרכזי אחד שנלמד מן החזרות הללו וההיקשים הללו הוא ערך השוויון או השקילות. השווה הכתוב כבוד אב לכבוד אם, השווה ביניהם בכבודם והשוה ביניהם במוראם, השווה הכתוב את מצות כבוד אב ואם למצות השבת, והשוה הכתוב את כבודם ומוראם של אב ואם לכבוד ומורא שמים.

שתי דרכים ללמוד על השוויון. האחת היא מן ההיקש: הסמיכות בין מצות כבוד אב ואם ומצות שבת החוזרת גם בפסוקנו וגם בעשרת הדברות, מלמדת על שקילותן. ההיקש בין אב לאם הן בעשרת הדברות במצות הכבוד והן בפסוקנו במצות המורא, מלמדים על שוויון החובה כלפיהם. דרך לימוד אחרת היא משינויי הסדר: הקדמת אב לאם בעשרת הדברות והחלפתה במקבילה בויקרא בהקדמת אם לאב. הקדמת שבת לאב ואם בעשרת הדברות והיפוכה במקבילה בפסוקנו, מעידות על שוויון הערך בין האישים ובין המצוות.²

העקרון של חזרה בסדר שונה כביטוי לשקילות ושוויוניות מופיע במקומות נוספים. כך לדוגמה בפרשיות בנות צלפחד: הסדר הראשון של שמותיהן מופיע פעמיים בתורה והוא: מחלה נעה חגלה מלכה ותוצה.³ בפרשת נישואיהן לבני הדוד, בסוף ספר במדבר, הסדר משתנה: מחלה תוצה חגלה מלכה ונעה.⁴ במקום אחד מפרש רש"י את עקרון השוויון בפשטות: "מגיד שכולן שקולות זו כזו, לפיכך שנה את סדרן".⁵ כאשר משתנה הסדר בפרשת נישואיהן, הוא מוסיף ביאור: "כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים, ונשאו כסדר תולדותן. ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן, ומגיד ששקולות זו כזו". לכאורה רש"י סותר את עצמו, שהרי הוא מודה שאינן שוות בחכמתן כשם שאינן שוות בגיל ובשנים!⁶ נראה שרש"י לימדנו כאן כלל גדול בהלכות שוויונות: רש"י סבר שאין סתירה בין עקרון השוויון לבין השונות ואפילו הדירוג. אכן – כולן שקולות זו לזו, אבל אין זאת אומרת שהן תאומות זהות. כשם שלא נולדו ברגע אחד, כך אינן שוות גם במראיהן, באופיין, במידותיהן ובחכמתן. הדבר אינו סותר את העובדה שהתורה מתייחסת אליהן כ"שקולות". שונות אינה פוגמת בערך השוויון. אדרבה, יש צורך להבליטו ולהדגישו דווקא במקום שבו השונות בתכונות האישיות עלולות לגרום לערעור ערך השוויון.

כך הדבר גם בפסוקנו:

יש הגיון פנימי בכל אחת מן המקבילות בסדר שבין האב לאם: כבוד הוא טיפול בצרכיהם של ההורים: "מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא". מורא הוא יחס של כבוד במוכח האישיות: "לא ישב במקומו, ולא מדברי במקומו, ולא יסתור את דבריו...".⁷ ומכאן הטעם לשינוי סדר הקדימות בין אב לאם – לענין כבוד הקדימו את האב ולענין מורא הקדימו את האם, מכיון שבאופן טבעי הנטיה היא לכבוד את האם ולירא מן האב. היפוך הסדר של התורה מן הסדר הטבעי נועד לאזן בין ההורים ולהעניק משקל שווה לשניהם, בשתי המצוות.⁸ התורה אינה מכחישה את קיומו של שוני במעמד הטבעי של ההורים כלפי ילדיהם, אולם היא דורשת להתגבר

¹ רבים הצביעו על כך שפרשת קדושים מקבילה לעשרת הדברות ופורטת אותן למצוות רבות. כגון: מדרש תנחומא, קדושים ג'. ראב"ע ויקרא יט ג'.

² רשב"ם: "כשם שבעשרת הדברות נאמר כיבוד אב ואם אצל שמירת שבת שהושוה כיבודם לכבוד המקום, אף כאן סמכן הכתוב לפי פשוטו". (ויקרא יט ג'). ועי' זהר ויקרא פב א'.

³ במדבר כו לג וכו' א. וכן הוא ביהושע יז ג'.

⁴ במדבר לו יא'.

⁵ במדבר כז א'.

⁶ מפרשיו עמדו על הקושי הזה, עיי' בפירוש הריב"א.

⁷ ספרא קדושים א, קידושין לא ב'.

⁸ מובא ברש"י לויקרא יט ג'.

עליו ולהתייחס להורים בכבוד ובמורא באופן שווה. כך נוסח עקרון השויון במשנה: "האב קודם לאם בכל מקום, יכול שכבוד האב עודף על כבוד האם? תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו, מלמד ששניהם שקולים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו.⁹ קדימות האב בכל מקום נובעת מחובת האם בכבודו של האב, אך אינה משפיעה על השקילות במעמדם כלפי הבנים ובחובת כבודם ומוראם.

בדומה לכך דרשו חז"ל את הזיקה בין שתי המצוות שבפסוק: שבת וכיבוד אב ואם. "הקיש מורא אב ואם למורא שמים"¹⁰. אך מן הצירוף בין שתי המצוות בפסוקנו למדו חכמים גם את העקרון שמצות שבת אינה נדחית מפני מורא אב ואם, כי "כולכם חייבים בכבודי", ולכן אם אמר לו אביו לחלל שבת – אינו חייב לשמוע לו.¹¹ אין להסיק מכך שמצות השבת חשובה יותר ממצות כבוד אב ואם, אף על פי שכאשר יש התנגשות ביניהן, מצות שבת אינה נדחית מפני כבוד אב ואם.

להבנת הרעיון הספרותי של היחס בין סדר ברשימה לבין שויון הפריטים בה, נעיין בהלכה מהלכות פרשנות שטרות. בגמרא בפרק "יש נוחלין", מבואר שאם אדם כתב בצוואתו שהוא נותן מאתיים לראובן, שלש מאות לשמעון וארבע מאות ללוי, אין לראות בכך סדר קדימיות, ולכן אם בעל חוב בא לגבות מן הירושה את חובו, הוא גובה מהם מכל אחד מהם חלק יחסי של החוב. לעומת זאת, אם אמר ניסח במפורש שמוריש תחילה מאתיים לראובן, ואחריו לשמעון, ואחריו ללוי, מניחים שהתכוון לקבוע סדר, שלוי הוא האחרון לירושה, ואם יתברר שעל הירושה רובץ חוב, יפרעו תחילה מלוי, ורק לאחר שתכלה ירושת לוי יפנו לשמעון ולראובן. על פי הכלל שהאחרון בסדר הירושים או הלקוחות הוא הראשון ממנו גובים בעלי חוב את השעבודים.¹²

ההסבר לכך שבמקרה הראשון אין מתחשבים בסדר הירושים בשטר מנוסח כך בלשון הרשב"ם: "שהרי לכולם נתכוין ליתן ביחד אלא שאין אדם יכול להוציא שני דברים כאחד."¹³ אף על פי שמפורש בשטר שהוא מעניק סכום אחר לכל אחד מן הירושים, אין בכך לשנות את העובדה שהסדר של הרשימה אינו מפקיע את השויון ביניהם מבחינת הקדימות לגביית החוב. הם שונים בסכומים, אך שווים בסדר הגביה.

עקרון זה שניסח הרשב"ם, "שאין אדם יכול להוציא שני דברים כאחד", הוא גם עקרון פרשני חשוב בתורה. אמנם הקדוש-ברוך-הוא יכול להוציא שני דברים כאחד, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע, כמבואר במדרש חז"ל על "זכור ושמור בדבור אחד", אבל אי אפשר לכתבם כך שיקראו כאחד. ולכן חלקום – זכור בשמות ושמור בדברים. באותה מידה, אי אפשר לכתוב אב ואם כאחד, או שבת וכבוד אב ואם כאחד, או את חמשת בנות צלפחד בבת אחת, חייבים לכתבן בזו אחר זו. העובדה הזאת אינה סותרת את השקילות ביניהן, ולכן מוצע הפתרון לחזור ולכתוב בסדר שונה, כדי ללמד על השקילות. עם זאת, הסדר השונה יכול להצביע על שונות ביניהם בתחומים שונים, לרבות קדימות לעניינים מסוימים.

מעבר לקושי המעשי מבחינה לשונית וספרותית, עולה מן הדברים גם תוכנה מהותית במושג השויון: אב אינו זהה לאם, מצות כבוד אב ואם אינה זהה למצות שבת וחמש בנות צלפחד אינן תאומות זהות. השויון אינו מבוסס על זהות. ניתן לדרג בין השווים לפי קריטריונים שונים. יתכן שדירוגים לפי קריטריונים שונים יניבו סדרים שונים. העובדה הזאת, שהיא כורח בל יגונה ואפילו ערך רצוי של הגיוון בעולם, אינה סותרת את הערך האחר, והוא, שמעבר למידרג והערכה, קיים גם ערך יסודי של שויון. במקום שהוא קיים, יש צורך להבהירו מבלי לטשטש את קיומה של השונות הנחוצה וההכרחית.

⁹ כריתות ו ט.

¹⁰ ירושלמי פאה א א. ההיקש הוא לפסוק אחר: "את ה' א-להיך תירא", אך הוא מבוסס גם על השקילות של חלקי הפסוק שלפנינו.

¹¹ יבמות ח ב, מובא ברש"י יט ג. בדומה לשויון בין כבוד אב לכבוד אם. חובת האם לכבוד את האב אינה מפחיתה מחובת הבן בכבודה ומבחינתו הם שווים. כך גם העובדה שמצות השבת אינה נדחית מפני כבוד אב, אינה מפחיתה מן השויון במשקל בין שתי המצוות.

¹² בבא בתרא קלח א

¹³ שם ד"ה גובה מכולן